

Skattesystem och skattetryck

Alla är kritiska mot det skattesystem vi har idag. I allmänhet är det inkomstskatten som utpekas som den värsta boven i dramat med dess starka progressivitet i tämligen normala inkomstskikt och de stora avdragsmöjligheterna för framför allt höginkomsttagarna. Slutsatsen har ofta blivit att en skattereform, som innebär en övergång från inkomstskatter till andra "bättre" skatter, tex utgiftsskatt eller indirekta skatter som moms eller proms, skulle kunna råda bot på problemet även *vid givet totalt skattetryck*.

Fokuseringen på inkomstskatteproblemen och höginkomsttagarnas höga avdrag tenderar emellertid att avleda uppmärksamheten från, enligt min mening, betydligt allvarigare problem. Det totala skattetrycket (totala skatter i förhållande till nationalinkomsten) är idag omkring 60 procent. Om vi ser på medelinkomsttagaren så måste han för att kunna öka sin konsumtion genom att köpa varor och tjänster på marknaden motsvarande 100 kronor i produktionsvärde (dvs exklusive moms och övriga varuskatter) göra en produktiv insats motsvarande över 400 kronor. Av hans ytterligare bidrag till BNP går alltså uppemot 80 procent åt till att betala skatt (trots att den direkta inkomstskatteeffekten "bara" är 60 procent).

Det är denna enorma skillnad mellan värdet av den produktiva insatsen och värdet (exklusive skatt) av det man kan få på marknaden för denna insats som är det verkligt stora samhällsekonomiska problemet. De stora privatekonomiska vinsterna av att övergå till byteshandel och egenarbete kan leda till mycket stora effektivitetsförluster för samhällsekonomin. Vårt ekonomiska system är uppbyggt kring principen att var och en utnyttjar sina komparativa fördelar genom långt driven specialisering i produktionen och differentierar sin konsumtion genom ett system av smidigt fungerande marknader, där pengar fungerar som allmänt accepterade värdemätare och transaktionsmedel. Tendenserna till byteshandel och egenarbete innebär att vi är på väg mot en primitivare och betydligt mer resurskrävande hushållning. Många kanske idag av praktiska eller moraliska skäl inte kan eller inte vill undvika de höga skatterna på detta sätt. På sikt förstärks emellertid de negativa effekterna av skattesystemet av att det blir relativt olönsamt för individen att satsa på investeringar i avancerad specialistutbildning. Istället lönar det sig att skaffa sig en hygglig praktisk allmänbildning som grund för egenarbete. Dessutom verkar skattesystemet med tiden alltmer nedbrytande på den allmänna skattemorale, speciellt som möjligheterna att undgå skatter är så olika i olika verksamheter.

Man bör frigöra sig från illusionen att en omläggning av skattesystemet från inkomstskatt till indirekta skatter av allmän karaktär, typ moms och proms, i nämnvärd utsträckning kan hjälpa oss att lösa de problem vi pekat på. Utan en sänkning av det totala skattetrycket kan vi naturligtvis inte ens med fullständig proportionalitet i skattesystemet (vilket är omöjligt av fördel-

ningspolitiska skäl) få ned marginalskatteeffekten för medelinkomsttagaren under 60 procent.

De skatter vi har idag och diskuterar att införa är huvudsakligen av *allmän* karaktär. Med allmän menas då att olika varor och produktionsfaktorer inte särbehandlas i skattehänseende. Den allmänna mervärdeskatten utgår tex med samma procentsats på i stort sett alla varor och tjänster (de viktigaste undantagen gäller exportvaror och investeringsvaror).

Finns det några möjligheter att förbättra skattesystemet genom att öka antalet skatter och skattebaser? Teorierna om optimal beskattning, som rönt ett starkt ökat intresse under 1970-talet, kan tolkas i den riktningen. Man utgår här ifrån ett givet krav på totala skatteintäkter och undersöker sedan hur skatterna skall fördelas på olika varor och produktionsfaktorer på effektivast möjliga sätt. Man utgår således från att varje enskild marknad utgör en potentiell skattebas. Slutsatsen blir vanligen att man bör spela med ett stort antal skatter och skattebaser. Ju mindre möjligheter att undvika skatten genom övervältring, desto hårdare bör den i princip drabba. Det är ju tex ingen ny tanke att vinster på markinnehav skulle kunna skattas bort utan större negativa konsekvenser för utnyttjandet av marken.

Idéerna om effektivare skattesystem med ett större antal mera differentierade skatter är intressanta, men frågan är om de kan ge någon lösning på dagens skatteproblem. En långtgående tillämpning av dessa idéer förutsätter en oerhört detaljerad kunskap om utbuds- och efterfrågeförhållandena på olika marknader och skulle i praktiken skapa enorma administrativa problem vad beträffar gränsdragningen mellan olika varor och tjänster osv.

Idéerna om mångfald i skattesystemet kan också kritiseras från en mera principiell synvinkel. Med ett stort antal skattebaser och skatteparametrar blir det svårare för allmänheten att genomskåda systemet och därmed lättare för både politiker och skattefuskare att manipulera med det. I teorin för optimal beskattning utgår man från ett givet totalt behov av skatteintäkter. Den offentliga sektorns verksamhet, som skatterna skall finansiera, antas alltså bestämd helt oberoende av finansieringsmöjligheter. Detta är, hävdar kritikerna, en alltför naiv syn på beslutsprocessen i den offentliga sektorn. I själva verket sker oftast en expansion av den offentliga sektorn, just därför att politiker bedömt det möjligt att höja skatterna. En del amerikanska ekonomer har så betonat betydelsen av att göra skattesystemet enkelt och lättöverskådligt att de föreslagit att man skall lagstifta om att endast ett fåtal (t o m en) skattebaser skall få användas.

Vår slutsats blir därför att det inte är möjligt att göra mycket åt de allvarliga effektivitetsproblem, som dagens skattesystem ger upphov till, utan att sänka det totala skattetrycket. Det finns ingen enkel formel, med vars hjälp dessa problem kan lösas. De som går ut i massmedia och påstår sig ha funnit en sådan trollformel är ingenting annat än moderna motsvarigheter till forna tiders alkemister.